BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ORATIONES TRES,
TRIBVS ILLIS DIEBVS HABITAE A GASPARE ZENVCHINO, CVM HAS ANTONII PERSII POSITIONES TVTARETVR.

ORATIO PRIMA.

MAGNI interesse, semper existimaui (Auditores praestantissimi) illum, qui suum animum ad aliquod studiũ adiunxit, ut ad quem sibi statuit, sapientiae gradũ perueniret, quo ingenio, quáue mente id faceret, omnium optimè, primúmq. cognoscere & contemplari. quod cùm is facere neglexerit, quid in vita laudabile sit, quid item opus facto uideri possit, ignorare se fateatur necesse erit. Sicuti enim permultos excellentes ingenio, ac doctrina viros, litterarum studia exercuisse, litterae, quas uel ipsi, uel de ipsis alii, posteritatis memoriae consignarunt, abunde declarant: sic quoque illos partim ex uitae suae cursu, partim autem ex ore, uel scriptis etiam suis, non unam eandémue ob caussam ad humanarum, diuinarúmq. rerum cognitionem se contulisse, intelligimus. quosdam enim litteras coluisse accepimus, propter actionum, quae sine his frigent, paenéq. exanimes degunt, operaepretium quoddam; eosdémq. si, omissis iis, opibus, amicis, honoribus, imperiísq. florere se posse nouissent, ne summis quidem eas digitis contacturos fuisse: Alios item cum musis versatos, ne amusi haberentur; auctorum peruoluisse scripta, libros contriuisse, dicta illorum, memoriae mãdauisse, quò, dum uiuerẽt, haud inferiores aliis doctrina, dum ad exitum declinarent, uoti sui compotes decessuri sibi uiderentur; omnia se consecutos existimãtes, quae quidem in homine bona dici possunt, cùm aliorum scripta quid sibi uellent, intellexerint, ueráne, an falsa essent, nihil alioqui curaturi: Fuisse item alios, quorum ad virtutem excolendam

Digitized by Google

non praemiis incensa cupiditas; ad cognitionem scientiarum consequendam, non admirationi ceteris exsistendi spe, uel inferiores aequalibus viuendi, inuidia perculsus animus fuit; verùm quia sese homines esse cognorunt, hoc est, animal illud spectabile, cui cum Deo, rationis est societas; quíq. cùm ad hunc Mundum contemplãdum orti sint (vt inquit Cicero) semper in promptu habere debeãt, quãtùm natura hominis pecudibus, reliquísq. bestiis antecellat (Illae enim nihil sentiunt, nisi uoluptatem, ad eámq. ferũtur toto impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquirit, aut agit, videndíq. aut audiendi delectatione ducitur) debere se dispicere animaduerterũt, & sentire quid simus, & quid ab animalibus ceteris differamus, eáq. tum insequi incipere, ad quae nati sumus. Cũ enim ab illis, hoc uno, plurimùm discrepemus, quòd rationem habeamus a natura menti datam, mẽtémq. & acrem, & vigentem, celerriméq. multa simul agitantem, & (ut ita dicam) sagacem, & quae caussas rerum, & consecutiones uideat, & similitudines transferat, & disiuncta coniungat, & cum praesentibus futura copulet, omnémq. complectatur uitae consequentis statum: Cúmq. eadem natura cupiditatem ingenuerit, ueri inueniendi (est enim naturâ sic generata uis hominis, ut ad omnẽ veritatem percipiendam facta uideatur) his initiis ducti, omnia uera diligere, idest, fidelia, simplicia, constantia; tum uana, falsa, fallentia odisse debemus. Tales igitur in eam curam, & cogitationem omni diligẽtia, & studio incubuerunt, ut quàm multa discerent, & fideliter, & verè cognoscerent: & non tam aliorum industriã in scribendis reb. admirarentur, quàm illarũ ueritatem amplecterentur: in quo laus omnis, a nobis exactae uitae consisteret, cuiúsq. maior cumulus fieri nusquam posset ab hominibus. Quarum cogitationum (cùm esse solam aliquam atque unicam necesse sit, quae excellat, & quae aliis dominetur) quae praeclarior atque praestantior, hoc est, quae dignior homine uideatur, si me roget aliquis; illam certè, respondebo, quam sequor; quae cuncta mea cõsilia moderatur, actionúmq. mearum unica dux est, & gubernatrix: in cuius manu denique tota consistit ratio meae, ac moderatio uitae: illam, inquam, mihi uideri inter omnes alias familiam ducere; méq. ita existimare, praeter

Digitized by Google

ceteras mirificis laudibus esse ferendam: probent modò alii, amplectantur, foueant quidquid animo suo collibitũ fuerit. me quae diu habuit uolũtas, & mens erga studia litterarum, eadem nunc habet, habebitq. quoad uiuam, dum non aliam hac laudabiliorem inueniri comperero, ut ad illam rursum, istac relicta; meo functus officio; conuertam animum, ad quam omnium laudabilissima ratio me traduxit. Quae sit autem, & qualis ista cogitatio, quae mihi complacita est, de tribus illis, quas antè proposui, nunc dabo paucis. Primùm autem quaeram a uobis, an cuiquam uestrum est dubium, supremae gloriae fructum homines apud omnes aetates, nationèsq. retulisse, cùm hi suum munus lautè, ac sapienter administrarunt? Mihi quidem sic est sententia, cùm quisque id, quod sui est officii, strenuè exsequitur, omne tulit punctum: operámq. suam cum maiori fruge collocare nec debuit, nec uerò umquam potuit: Nostris autem in animis a natura ipsa quaedam insita fuisse cupiditatis sciẽdi, semina, eáq. igniculis fota quibusdam, & aculeis armata, ac circumsepta undique; quò animum nostrum perpetuo stimulo sollicitum redderẽt, ad eorum, qui praestanti doctrina sibi nomẽ immortale pepererunt, aemulandam diligentiam, laborésq. subeundos in exquirendis, ac peruestigandis his, quae posita sunt in industria, ingeniíq. ope, corporísq. vigiliis comparantur; quot quot ipsa, cuius adipisci cognitionem auemus, rerum faciens obtulerit; nec uiri sapientissimi dubitarunt, & res ipsa, diésq., qua rerum humanarum consilia, actiones, operationes, & illarum exitus ex occulto in apertum producuntur, atque produntur, optimè declarant. Quòd si aliquis ita se comparet, ut ea, quae maximi homines in usum posteritatis explicarũt, attentè perdiscat, memoriaéq. sedulò, diligẽtérq. committat, simul usque eò cogitatione, ingenióq. procedat, ut explicando multa, quae latent abstrusa, atque abdita in immensitate naturae, quaéq. ueteres ipsi non uiderunt, perspiciat, obseruet, atque, olim a natura, hominum cognitioni denegata, ab illorum oculis remota, nostris, uel nepotum nostrorum temporibus peruulgata, ipsa non inuita referet natura; cuius dono consecutus sit, ut sua longè ueterum sollertiae industria antecellat, & innumera, quae peccauere illi, sic esse animaduertat, & quae ipse ingenuè sentiat,

ueluti meliora, cum aliis communicet; nónne Spartam hunc suam humanam, pulcre, & cumulatè ornasse, atque etiam exornasse confitebimur! Similem ego uiam insistere coepi, de qua ne uestigium quidem sum discessurus, hoc auctore Antonio Persio, quem imitari, quantum in me est, conor nóctésq. & dies, an adsequi umquam possim, nescio; uoluntas certè deerit numquam. Quod cùm facio, meum officium facio, si conari pergo illa, quae me ratio docuit; ad quae natura impulit, uerae, & immortalis gloriae fructus pellexit, uirésq. suas bona, quae mihi fortuna elargita est, abunde, diis gratia, subministrant. Interim autem uenit in mentem mihi illorum stultitiae, qui sic existimant, atque obstinatè pronunciant, nullas res ab antiquis ignoratas, nullas item nostra memoria inuentas, ac perpolitas fuisse; immo id genus hominum est, qui, pecudum more, ea tantùm, quae pedibus teruntur, quaéq. praesentia sunt, intuentur; nihil altum suspiciunt, nihil, nisi quod laudari sentiunt, laudant; nihil, nisi quod repudiari uident, exagitant; noua nec afferri, nec inuentis addi aliquid, uolunt; alitérq. quàm de magistris suis acceperunt, pronunciare, religionis iis est: de quibus uerè illud dicatur, Ait, aio, negat quis, nego. Ii cùm incidunt in eiusmodi ingenia hominum, quae largitate, ac benignitate naturae nihil non adsequi, in nullóq. non promouere ualent, quocumque se applicent, quaéq. elegantiùs aliquantò, quàm ceteri uulgò soleant, de scriptis ueterum sententiam ferre consueuerũt, heu quàm ringi, atque animo incitari solent! quae probra, quae maledicta coniiciunt in id genus, quotidie obstrepentes, Ne quid nimis: nimiùm enim sapis, qui doctissimum quemque in ius uocare non uereris: Odiose cessa: Vísne tu homuncio philosophorum sectas conturbare! Inanem hercle certè operam sumis: Tua sine dubio iocularis haec audacia in neruum erũpet denique; & sexcenta huiusmodi, quae sine uehementi dolore nequeo recensere, in eum uidens locum res atque rationes nostras rediisse, ut addicti placitis, & aliorum dogmatis, intollerabile seruitutis iugũ nostris ceruicib. sustineamus. Verúmne ergo erit, praeclara ingenia, quae, noua excogitando, uel errata aliorum animaduertendo, speciosissimos doctrinae fructus produxerunt, summae laudis, & gloriae lo

co,

co, haberi ludibrio quorundam factis, ac aliquot, immo plerorumque maleuolentissimis obtrectationibus in dubium uenire, ne de uetere sua, praeclaráq. sententia depellantur! Nam quae haec est inscitia, cuncta referre ad antiquos homines, nostris omnia detrahere! quasi uerò naturam habeamus iratam, nostráq. condicio sit longè ueterum condicione deterior. At ego sic animam induco meum, naturam sicuti nullum tempus fieri passa est, in quo omnia omnibus essent aperta, atque in illustri quodam loco sita, uerùm indies unicuique aetati ueluti eximium quoddam beneficium dare, quo reliqua tempora caruere, alteri item detrahere quod in aliis aetatibus praecipuum fuit, atque in honore uiguit; Ita quoque nullum tempus uacuum esse fuisse insigni quodam honore, ac laude praeter cetera. Quod si uerum est, quid restat, nisi porro ut inanes, ac leues, & in summo sint mendacio, qui monstri simile esse putant, inueniri aliquem aetate hac nostra, qui ingenio polleat, & priorum philosophorum academias, noua gymnasia erigendo, acquet solo, ueriorá q. comportando, scripta illorum euanescere, auctoritatémq. ad paucos recidere, sit in caussa, quò solertiam antiquorum, & sapientiam philosophorum sequi nostram non passib. aequis; ut sic dixerim; sentiamus, nedum temporibus illis suos Platones, & suos Aristoteles, suósq. Xenocrates inuideamus; naturámq. nobis id gratiae libenter dedisse credamus, ut in nonnullis ueritatis semitā reperiremus, a qua longè antiqui illi delirauisset. Quamquam satis uerborum fuisse puto de re huiusmodi illis, qui rectum sensum in remp. litterariam numquam deposuerunt: iis autem, qui uel interruptum, aut aliquorum oppressum atque afflictū iniuria habent, paucis aliis, quae dixi, concludam. Constare igitur puto uobis uniuersis (Auditores praestantissimi) ualde ineptam uideri mihi rationem illorum, atque absurdam, qui sic addici in seruitutem Aristotelis (lubet enim hunc mihi in exemplum aduocare: cuius discipulos, Peripateticos appellatos, qui norit, aliorum Praeceptorum in aliis facultatibus asseclas optimè norit; cùm in eodem ludo probè instructam ad seruiendum maximam illorum partem uideā, qui in ceteris disciplinis operā suā consumpserunt) sic mācipio, & usu fieri Aristotelis velint, ut in unius hominis uolū

tate,

Digitized by Google

tate,ac uerbis tota philoſophia collocata ſit, atque ex unius uiri fortuna cunctae uniuerſorum ordinum, & condicionum fortunae pendeant: quaéq. ſi eueniat ut naufragium faciat, uel extinguatur denique(cur enim id non demus,aliqua temporum iniuria, ut lubrica ſunt humana, ipſius monumentis, quod aliis euēnit, cadere poſſe!) de fortunis noſtris iam actum,& conclamatum erit. Eia igitur proferre iam liceat philoſophiae pomerium, ne tam exiguo Ariſtotelicae ſectae ambitu concludamur, aut ulla temporis circūſcriptione placita noſtra terminentur. De me hoc habeo dicere, meam rationem ita ferre, vt nemini addictus ſim: omniúmq. ſententias,auctoritates, & uerba, ſtatim atquè contra rationem parata ſentiam,ex animo(vt Lucretius ait) exputurus. Quòd ſi nimiùm audax uobis fortè uiſus ero,quid mea id! eſto. Mihi certè adhuc ſtat ſententia,dum ad inueniendam, & perueſtigandam ueritatem animatus ſum, ſi poterit fieri,ut credant omnes, alias res non agere me,quàm id,quod ab initio ſum profeſſus,illis immortalem hercle gratiam habebo, ac mecum ipſe magnopere laetabor: Sed ſi id, ut eſt hominum quorundam obſtinatus animus ad credendum, non quirit fieri, & ſi dolore afficiar, atque hoc permoleſtè feram, ſino tandem ut me clamitent ſycophantam, omnéſq. inimicos eos habere ſtudentem, qui modò apud ceteros quantiuis pretii ſint, uel fuerint;qui tamen (grauiori enim uerbo uti neceſſe eſt) longè priores partes habent,quàm ipſa ueritas; cuius tenēdae gratia, ad quos temere nunc habemus,nullum ſanè reſpectum habere deberemus. Illius itaque reuerentia commotus, atque auctoritate fretus, has propoſitiones, quae,Perſii collectae induſtria,lucubrationibúſq., ad diſputandum a me proponuntur, in publico omnium conſpectu exhibui diſcutiendas,perpendendas, examénq. tot clariſſimorum,elegantiſſimorúmq.ingeniorum ſubituras. Cùm autem ego ſola ratione fultus,atque armatus in medium proceſſerim, ſed ea ratione,quae de ſenſu perceptis rebus proficiſcatur;uos orare uelim, vt eadē ratione armati, ſi placet,accedatis; nūquam enim futurum eſt,ut aufugiā dū uita aderit. Quòd ſi quis alicuius magni uiri ſentētiam,in rem ſuam ſibi aduocarit,hanc, in noſtra uoluntate, accipiamus,nécne, ſitum erit: alioquin is, quicumque eſt, valeat quàm

poteſt

poteſt,nobiſcum certè non pugnabit. Video me ſuſcepiſſe magnũ fortaſſe onus,& mihi periculoſum;in quo omnes neruos aetatis,induſtriaéq.meae contendere debeam. Fateor. Tantò igitur mihi eritis clementiores,ſi ego illi,quam de me uobis excitarim, opinioni impar ero. Agite ergo praeclara ingenia,quaecũque hic adeſtis, meae,ueſtraéq.periculum factura uirtutis,ad arma cõclamatũ eſt. Veniendum ad manus. Iam-dudum in dubiam ſeruitii,imperiíq. aleam tot & tantorum uirorum itur, praecipuè uerò praeſtãti, ac ſingulari doctrina,tot iam uoluentibus annis, clari illuſtriſſimíq. Ariſtotelis: de quo nunc certè uidebimus,an ſedulò dici poſſit id, quod de maximo imperatorum eſt celebratum

Imperium Oceano,famam qui terminet aſtris

Atque hîc finem dicendi facio,ne longa oratione pluſquam ſatis eſt,diem conſumamus. D I X I.

ORATIO SECVNDA.

HEſterno die (Auditores praeſtantiſſimi) longiori oratione, conſilium noſtrum quod eſſet in ratione diſcendi, enarrandíq.auctores diſciplinarum, non tam leuiter memorauiſſe me,credo,ut illud non tenêre ſatis probè ualuiſſet is,qui ad ea, quae dixi, animũ adieciſſet ſuũ; qui non adieciſſet,non me leuiter id,uerùm ne dixiſſe quidem, neque uerbum feciſſe ullum,putem.Si cui parum igitur attẽtè in aures acceſſerunt,duobus uerbis concludam nunc, ut quid uoluerim ſciat. Me,ſcilicet,libertatem ingenii requirere in hauriendis atque imbibendis doctrinarum fontibus: omnéſq.ſenſus in conſilium adhibendos,ut id,quod tabella plurium approbarit, ratum & firmũ habeatur;nulla uis,nullus metus noſtris fucum faciat ſenſibus, vt aliter quàm uiderint,iudicent,ſecus quàm iudicauerint, loquantur. Hanc me habere opinionem,eámq.nõ minuiſſe me,neque minuturum umquam,& tum dixi,& redîci nunc uolo. Reſtat ut, cùm de Ariſtotele primùm uerba fecerim,de ceteris nunc a me nonnullis habeatur ſermo,de quibus in his diſputationibus quoque mentio facta eſt. Ego cum animo meo ſic reputaui, rationémq. ſubduxi,ſi

xi, si meam caussam herì comprobauissetis, longè minori cum diffi cultate me hodiernam caussam obtéturum. nam qui antea pro deo habitus, humani a se nihil alienum expertus fuisse, est declaratus, is, credo, satis esse potuerit nobis documento, ceteros, qui cum hominibus uixerunt, & uitam suam cum morte commutarunt, homines fuisse, atque ideo humanae condicioni obnoxios, errare potuisse. Cùm autem ea philosophia, quae de moribus est, tractationẽ habeat duplicem, unam de ratione uitae priuatae, quotidianaéq., alteram de illa uita, quae cum aliis uiuitur, quaéq. mutua officia in hominibus contemplatur, eáq. rursus partes habeat duas, alteram, amicorum communionem, alteram, populorum iure sociatorum publicam coniunctionem, & legibus, imperiisq. firmatam, constabilitámq.; illam, quae ad singulos, & ad familiaritate, seu genere proximos inter se, homines adtinet, copiosissimè, &, ut vulgus hominum existimat; uerissimè in litteras misit Aristoteles: de altera, quae legibus, & iurisdictione constat, & si multa, non omnia tamẽ, uerum praecipua quaedam nobis idem artifex impertiuit. Eius autem vultus, facies, corpus, tota denique forma diligentisimè ab antiquis Romanis I. Consultis delineata fuit; ita, ut si quae mutila mãcáq. sub eorum nomine circumferuntur, a nobis integra haberentur, uel nihil, uel certè parum in eo negotio desiderari posset. Romana enim resp. sicuti belli gloria cunctas respublicas, & imperia regum, populorúmq. longè post se reliquit, ita, Iuris ciuilis cognitione, ac celebritate, non Athenas solùm; quibus istius prudentiae debet incunabula; uerùm omnes alias orbis regiones, urbes, prouincias antecessit. Nõ mirũ igitur facio, si Romanã iurisprudentiã, vt absolutiorẽ, & illustriorẽ, in ordinẽ adscitã propositionũ, quae moralis philosophiae dicũtur, ad disputandũ producere uolui. In hac autẽ, multa sicuti rerũ natura fert, multi ex I. C. ipsis, quia non omnes omnia, quae requirũtur ad perfectũ iurisconsultum, in se habebant, peccauerunt: aliis enim defuit cognitio uerae illius, & inaffectatae philosophiae, aliis non exactè comparata; multis obstitit animi procliuitas ad inclinandum in eam partem, quae magis amica iniqui, quàm aequi ipsismet uidebatur. Quid factum postea? ut non omnes uerè, & syncerè ius suum tractarint; ideóq. in multis de

disse

disse locum reprehensioni,& correctioni responsorũ,quae ipsi reddebant,uideantur;posito,quòd illorum monumenta non lacera,distracta,mutila,vt nunc sunt,verùm apud nos absoluta,fideliáq. circumferrẽtur. Iurisconsultos secuti sunt imperatores. partim enim illorum cum imperatoribus uixerunt,magnóq. apud illos in honore habiti sunt,partim etiam,imperatorum aetatem praecesserunt. In impp. rescriptis quidquid boni est,habetur uel de ipsorum I.C. marte,quibus ad maximas res utebantur, qui haberent salem;idq. plerumque omnia;uel,quod exiguum est, de nonnullorum imperatorum ingenio,qui in litteris promouerunt. In his constitutionibus non multa reperiuntur, quae spongiae admouenda forent,sed reperiuntur tamen nonnulla: plurima dicere nolim, quia non adsentior iis, qui rescriptorum contrarietatem errori caussam praebere iudicant. Quid! si aduersae inter se erunt leges illae, (dicet aliquis) nónne iustitiae uis in alterutra illarum parte retinebitur? nam in utraque sanctè, piéq. coli iustitiam, quis sanus praedicet! Ego posse, contrà, existimo: quia cùm ius naturale in animo semper habuisse illos,credibile esse possit,quod adsequi pro uiribus studerent, eandem in iure dicundo rationem ideo non sunt secuti, quia non eiusdem hominibus ingenii, temporis,uitae, morum,leges tulerũt. Sed ad inferiora tẽpora descendere,est animus;nónne

— parentis crediderim sui
Fregisse ceruicem, & penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis! — & *venena Colchica,*
Et quidquid vsquam concipitur nefas

tractauisse Iustinianum imperatorem! qui cùm inisset consilium, Ius ciuile Romanorũ,cõmentariis, responsísq. abunde refertũ tot elegantissimorũ,& sapientissimorũ uirorũ, in artem redigere, ita cupiditate gloriae suum animum occupari est passus, ut quae a se prouidenda erant, ratione non prouiderit, homines,nimirum,qui in posterum erant futuri,non deserturos humanum ingenium;dum ea,quae litteris complexa sunt, indies clariora efficere contendũt idq. commentariorũ ope,sicuti in XII tabularum aliísq. compluri

Digitized by Google

bus legibus I. C. superiores fecerant; sed longo ab illis discrimine collocandos, cùm illi reip. suae mores, & progressus probè callerẽt, isti nihil minùs; illi tẽporibus, per quae florentissimũ statũ fortita est resp. proximi fuerint, hi longè ab illis remotissimi inuenirẽtur. Hoc est primum peccatum Iustiniani: sequitur alterum longè turpius, & maiore dignius cruciatu: Nõ sat habuit, quod ante omnia repudiare, & ex animo suo delere consilium debuerat, arctè continuisse, uerùm illius procurationem ineptissimis hominibus relegauisse. Id, quod praestantia capita Romanorum facere uix ausa fuerunt; & si facere inceperunt, in medio cursu, desperatis rebus, restiterunt, iste, perfici posse a nescio quibus terrae filiis, animum induxerat; *sacratissimas constitutiones*, ut ipsius uerbis utar, *antea cõfusas in luculentã* erigere *consonantiam; curámq.* suam extendere *ad immensa ueteris prudentiae uolumina, & opus desperatum, quasi per medium profundum* iens, *caelesti fauore* adimplere: & hoc suum facinus insuper lata lege munire, & confirmare; qua cauit, ne quis *in posterum* auderet *commentarium operi* suo *applicare, & uerbositate sua compendium* huiusmodi *confundere*. Ridiculé. Semper tua regna permansura erant, qui praeclaro illi edicto fore audientes homines, opinabare! Non te stultitiae tuae domesticũ exemplum admonere satis potuit, urbem Romam, Mundi olim dominam, nunc uerò, cùm imperii summa penes te eset, e finib. Italiae relegatam, atque de medio Latii, in ultimas terras Europae translatam; Imperiíq. nomen solum in Vrbe continuise sese, cetera imperii iura ad alias gentes commigrauise! Incertam ese cõdicionem humanarum rerum; modò huc, modò illuc, quocumque libido fortunae feratur, euehi, trahíq. dominia rerum. Nimis uellé, ut nunc sortem imperii tui commutatam intuerere, quàm te facti paeniteret, ut frontem percuteres! primùm quia pro puris illis doctrinae fontibus conturbatissimos aquarum riuulos nobis obieceris; pro Latina, Romanáq. Barbaram iurisprudẽtiam induxeris; Deinde quia leges tuas ridiculo minoribus fuise cognosceres. Nam per Deum immortalem quo nomine factũ tuum purgares! Vos appello, Iurisconsultorum manes; quorum industriã, quantũ

decus

decus,noménq.gesserit urbs Roma, ferme-moriēs illius imperiū satis docere nos potest: bellicam enim uirtutem non minimum in crementum,nec uulgare fuisse gloriae illius,non negauerim; sed ea potentia,quam sibi parauit armis,auxit,& retinuit legib.,quanta nunc est! Legum autem scientia,& incomparabilis illarum prudentia si per Iustinianum percussa non fuisset,qui tot labores excellentium Romani caeli ingeniorum igni deuoueri imperauit, quam latè suas uires extenderet, cùm, eo, quo nunc reperitur, statu corporis,lacera,& detruncata, sola efficit,ut amplitudinem, & fulgorem antiquorum Romanorum admiremur,& sempiternis etiam laudibus euehamus! Vos,inquam,appello,manes Iuriscōsultorum;quis,& quantus uester esset dolor,si fetus uestros immatura,atque inhonesta morte,de medio sublatos,intelligeretis,& illorum partem,amputatis mēbris, nisi uestrum nomen inscriptum ferrent(instar hermathenarum quarundam,quae nisi clarorum aliquos uirorum nomen insculptum haberent,uix a nobis dignosci possent,tam exesae,sitúq.uetustatis confectae sunt)uix certè agnosceretis!qua uerò inuidia,quo stomacho multorum commēta, ne commētarios dicam,legeretis;eorum dico, qui, psittacorū more, cùm tot logis omnes paginas referserint,ubi tamen opus est,infantissimi cōuincūtur esse. Nam quid aliud exspectandum ab eo genere hominū, qui nec Grāmaticen,nec Rhetoricen,nec Dialecticē, postremò nec praecepta morum tenuerunt, uel de facie nouerūt, antè quàm se ad Ius ciuile conferrent,nisi quādam insulsā,& odiosam cōgeriem uerborum, in exponēdis plerumque minutiis,quas grammatici uno uerbo tradunt! Vt de gerundiis longos facere cōmentarios,fuerint qui non erubuerint, & tamen se Ius ciuile tū interpretari,animum inducerent;itémq.sophismatum, & elenchorū indignissimam iuri sconsulto,si ullo umquam alio,coaceruationē, connexionémq.! nisi myriades facti specierum, quos, Casus, uocant,quae noua responsa quotidie pariunt, regularúmq.& illarū exceptionum infinitam seriem! Sed

De illis iam finem faciam dicundi mihi,
Peccandi cùm ipsi *de se finem non* faciunt

Vt cum Poëta loquar. Et cùm ego me totum dem in eam partem

ut ingenuè in litteris uiuam, & de ipsis a uero animi mei sensu iudicem, simul habeam rationem certam, atque ordinatam, non confusam uel praeposteram in addiscendo, uelim admonitos eos, qui in Iure ciuili nonnullam operam nancisci decreuerunt; hoc meum institutum diligenter secum examinent: & si laudabile sibi uideatur, amplectantur, in eóq. magistros ad imitandum, sibi proponant eos, qui tum in Italia, quorum numerus aliquis est, tum uerò in Gallia, & in Germania, atque adeò circùm ea loca; uel nunc uiuunt, uel memoria patrum nostrorum uixerunt, ut illorum satis monumenta declarãt; quae si cum delectu in manibus tenere sciemus, mirificae scientiae, atque uirtutis, quam nobis ex illis comparauerimus, clarior significatio propediem elucescet. DIXI.

ORATIO TERTIA.

HIC dies (vt uidetis) actum habet ueluti tertium, eúmq. nouissimum laboris mei: & haec oratio, quam habere coepi coram uobis de superiore loco (Auditores praestantissimi) postrema denique est futura. Quod tempus idoneum esse mihi uisum est, immo uerò necessarium, in quo quae per me restant agenda, prouidendáq., sic per me agantur, & prouideantur, ut nonnullam de suscepta prouincia laudem reportem: proximè uerò si id impetrare non potero cum bona uestra gratia, uel quòd idem, hoc mihi tribuere, uideatur, atquè uictos a me uos esse, cõfiteri; quod ego numquam sperare ausus sum, neque uerò praestitisse nunc me, sensi; uel quòd in ea gerenda (quod magis credam) negligenter sim uersatus, imperitiámq. potiùs meam detegerim, quàm uoluntatem declarauerim, ita ut optabam; si quidem aliquid, uel meliùs, innumera me fugerint; id saltem exorem a uobis, quod meae commodum famae arbitror, neque dignitati uestrae incommodum euenturum, ut omnia, quae feci, sedulò me, atque ex uera uita fecisse, fidem habeatis. In summa, talem opinionẽ a me uestram, si quae est, amotam uelim, sic me de commodis meis cogitauisse, ut vtilitatis, & dignitatis aliorum rationem nullã habuerim: quinimmo uelim ita uos existimare, illum putauisse maxi-

mum

Digitized by Google

mum mihi quaeſtum, ſi quàm maximè commodis, atque utilitati
ueſtrae ſeruirem, dum hanc ſuſciperem, atque ingrederer ſtudiorũ
rationem meorum in iis artibus, quarum principia, progreſſus, &
modos comparandarum, in medio exponere quoad licuit, & effice
re ſitum fuit in nobis, non refugi. Nam qui me inductum, atque im
pulſum amore quodam putarit, & cupiditate gloriae ad defenden
da eiuſmodi placita, ferè omnia extra vulgarem opinionem collo
cata, is in eo non fruſtrabitur ſeſe, neque illi ſuccenſeam: ut etiam
amem, ab hominibus haberi, & dici φιλόδοξος, dum ſciam, perfectos
homines, & excellẽtibus praeditos ingeniis, quorum ſimilis eſſe la
boro, excitari ſpe gloriae. Sed ſi is tam iniquus eſſe perrexerit in
me iudex, ut addere etiam non ſit ueriturus, delectari me magis ru
more quodam populari, quòd ad ea cum ingenio, atque induſtria
perduci, velim ab aliis intelligi, ad quae non ſine rubore nimiae au
daciae ſapientes uiri, atque ex doctrina clari peuetrauerũt: cúmq.
hoc ab initio nihil mihi longiùs fuiſſet, quis exitus rerum eſſet fu-
turus meme nullatenus prouidiſſe; erit certè, cur inclemẽter huic
reſponſum uelim, uel quia noſtram laudem inuidia proſequitur,
uel; ſi nulla noſtra laus erit; quòd aegritudine animi impediatur,
quò minùs adſequi poſſe me credat illa, quae ceteris hominibus pa
tuerunt, ideóq. meam induſtriam nullum fructum fuiſſe mortali-
bus parituram. Enimuero quando ego conſcius ſum mihi, mentem
a me huiuſmodi procul abeſſe, iſtum animum, qui nunc in me eſt,
retinebo: ſimul aperiendo, atque altiùs repetendo conſilium meũ,
facilè me uobis probaturum, ſperare audebo. Ego a principio cùm
ad litterarũ ſtudia mentem appuli, nõ tam libenter, vt nunc ſoleo,
neque tam libere in litteris uerſabar; primùm quia noſter animus,
a labore ad uoluptatẽ paullo momento minimóq. negotio delabi
ſolet; idq. ſi in vlla aetate, in ea certè, cui ob teneritatem annorũ,
atque infirmitatem ingenii, ferme omnia, quae ferri non ſolent in
aliis prouectioris aetatis, facillimè indulgentur: Deinde, quia ma-
gni referre putamus, cuiuſmodi tibi magiſter oblatus ſit, vt in via
praeluceat, donec acceſſerit habitus quidam uſu comparatus, & in
propriam naturã conuerſus, vt ab ea deduci poſtea ſinere te, atque
in aliam abduci, pro eo tibi uideatur, quaſi cùm priſtinam tuã for-

mam

mam deposueris,& in aliam transmigraris. Factum est autem,vt in teruallo temporum,quid a uera uia,falsa differret,a me licuerit co gnosci:nec anni facultatem eripuerint mihi, quin ab antiqua ratio ne recederem, nouam subirem, lautioribus longè condicionibus, expetendam. In quo cùm ualde mihi ipsi gratulor, tum uerò maximam capio laetitiam si,dum illa, quae didicerim, breuiter uobis commemoraro,comiter ac benignè,quae uestra humanitas est(Au ditores praest.)operam uestrā polliceamini. Ego praeceptorū plenus istorum;dum agere mihi datur in hoc tam exiguo uitae curricu lo,numquam desinere debeam,libris legendis, uel praeterita, mē te recolere,uel praesentia in animo agitare, uel futura,discendo, perspicere,nullúmq.mihi uacuū tempus a litteris dare . quod si dē aliquando,id totum ad communem utilitatē conferre,ne mihi soli uixisse,dum uixi,credar:&,ut,ingenii princeps, ac doctrinae,Plato iubebat,profectus mei partem parentibus,affinibus,amicis; partem patriae,ceterisq.per gradus hominibus, qui sunt,quiq. futuri erunt,elargiri uelim. Quòd si longè diuturniorem (non dicā sempiternam)certiorémq.uitam,adde & opibus firmam,pacatā, tranquillam & quietā,obtineremus,possē inducere animum,pleraque uelle cognoscere,quae intra humanum captum concluduntur; sed cùm eius loco paruā,exiguam,incertam, infirmis opibus, plenam sollicitudinum, & periculorū quotidie experiamur;id sperare,ne dicā adgredi,stultū uideretur:at illa in addiscendo, prima ducere, quae magis necessaria sunt, & quae efficere, & cōsequi possumus, nō quae uolumus,id uerò tam honestū dictu,quàm factu non difficillimum apparet esse. Constitui autem,logicis artibus, quas didi ci,tamquam humanae uitae potiores,& magis fructuosas,adiunge re philosophiam illam primùm,quae uerè dicitur a Cicerone dux uitae,indagatrix uirtutis,expultrix uitiorum,inuentrix legum,ma gistra morum,& disciplinae:alteram deinde, quae naturae uniuer sae multiplicis,atque obscurae secreta perscrutatur. Harum artiū glutino quodam,& communione facta,reliquarum artium, & sciē tiarum;si lōgior uita obtingeret;mihi ratio facilior adipiscēdi red deretur. Habent enim omnes disciplinae commune quoddam uin culum,& quasi cognatione quadam inter se continentur. Haec est mihi certa adhuc,& stabilis sententia. quae cùm mihi & saluberri

ma omnium,& digna sapiente uideatur,habere debet,ut dixi, comitem illam atque praeclarã ducem,libertatem ingenii; alioquin infirma atque eneruata primùm, deinde uaga fiet & errans, & sine duce remanebit. Cùm enim nihil tã propriũ ferè sit homini, quàm libertas oris,& mentis,cùm id,quod hominũ est,amiserimus,quid reliquum nobis sit,nisi id,quod cum brutis animalibus natura commune esse uoluit! Nolimus quaeso committere,ut exuti libertate, uelut in seruitutem nexi,nostra uoluntate aliis addicamur. Cuiusmodi mentem non nostram,neque nouam illam quidem,sed hominibus litteratissimis antiquissimã, & in hac nostra aetate paucis, & ante Alexandri illius Aphrodisiensis aetatem(qui primus Aristoteli tantum detulit,ut ei se totum dederit) innumeris planè doctis uiris acceptam, & illorum scriptis illustratam, & custoditam fuisse, scitote. Quorum nomina;nimirum antiquorum;ut animum quorũdam explerem,qui difficiliores ad credendum sunt;magna ex parte recensebo.hi sunt, Hermias Eunuchus, Hipparchus, Strato Lampsacenus, Demetrius Phalereus, Lyco, Aristo, Hieronymus Rhodius, Critolaus, Andronicus Rhodius, Boëthus Sydonius, Aristo alter, Eudorus, Athenodorus, Xenarchus, Nicolaus Damascenus, Asinius Pollio, Cornutus, Lucius, Nicostratus, Atticus, Herminus, Achaicus, Apollonius, Galenus, Porphyrius, Iamblicus, Magnus Syrianus, Olympiodorus, Proclus, Hermias alter, Damascius, Philoponus, Eustathius, Plotinus, Sextus Iustinus martyr, Epicurus, Varro, Plutarchus, Lactantius;uel,ut alii, Lutatius; Georgius Gemistus.hi mistim Graeci,& Latini.ex Arabis, Auicenna, Algazel, Auempates. Atque hi omnes contra solum Aristotelem: quid de ceteris iudicandum sit,uestrum erit uidere:meúmq.,ne lõgior sim aequo,modum statuere orationi meae. Quid igitur sentirem tam in logicis artibus,quàm in utraque philosophia,quibus nunc operam do;quid quoque in aliis disciplinis,quibus esset a me insudandum,sentire deberem,breuiter cognouistis,& dum ego verba facerem,operam uestram(Auditores praestantissimi) benignè praebuistis.Sed non tam difficile est diuinare,quid caussae fuerit,cur mihi silentium,sine ulla turba,sine strepitu,nimis magno cum otio dederitis:huic aetati,credo,dandam ueniam putastis,quae nondum decimum

cimum

Digitized by Google

cimum quartum annum egressa est: an quia de me tantam spē conflauistis, ut me dignum, in quem uniuersorum oculi cōiecti essent, olim praestaturus essem? Cuius quidem insignis, ac singularis beneficii uobis, nobilissimorum, & eruditissimorum uirorum honorificētissime, ac celeberrime consessus, túq. honestissimorum hominum concursus, memoriam uoluntas erga uos mea, numquam aboleri sinet, scriptis etiam, si facultas aderit, testatam relinquet; gratias autem numquam tam mirificas, numquam tam singulares agi a me, conabitur, quin lōgè plures meritos uos fuisse, magnitudo ipsa rei sit apertè conuictura. DIXI

FINIS

VENETIIS,

TYPIS IACOBI SYMBAENI, ∞ D LXXV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE